

طراحی الگوی شایستگی‌های حماسی افسری بر مبنای آموزه‌های تربیتی شاهنامه فردوسی

ناصر عسگری^۱، محسن خوشناموند^۲

چکیده

برخورداری سازمان‌های دفاعی از سرمایه‌های انسانی شایسته متناسب با ماهیت ماموریت و فرهنگ حاکم بر آنها توانمندی و آمادگی رزمی آنها را ارتقا خواهد داد. با توجه جایگاه فرهنگ ملی و حماسی ایرانی این مقاله شایستگی‌های حماسی نظامیان را بر مبنای آموزه‌های تربیتی شاهنامه فردوسی شناسایی و طبقه‌بندی کرده است. این پژوهش کاربردی با رویکرد کیفی و راهبرد تحلیل مضمون انجام شده است. منابع اطلاعاتی پژوهش شامل آموزه‌های تربیتی شاهنامه فردوسی در ارتباط با نظامیان است که با روش بررسی اسناد و مدارک و به‌صورت هدفمند انتخاب و با کمک ابزار شبکه مضامین تحلیل و گزارش شده‌اند. تلفیق و مقوله‌بندی شایستگی‌های حماسی شناسایی شده نشان داد این شایستگی‌ها در هفت مقوله اصلی قابل طبقه‌بندی هستند: شایستگی‌های اعتقادی، شایستگی‌های ارزشی، شایستگی‌های نگرشی، شایستگی‌های شخصیتی، شایستگی‌های شناختی و روانشناختی و شایستگی‌های رفتاری و جسمانی. بر این اساس، اسطوره‌های حماسه‌ساز معرفی شده در شاهنامه الگوهایی از سلحشوری اخلاق‌مدار بوده‌اند. ترویج آموزه‌های تربیتی مرتبط با آنان در میان نظامیان می‌تواند به پرورش شایستگی‌های افسری مبتنی بر فرهنگ ایرانی مساعدت کند. نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان منبعی غنی از آموزه‌های فرهنگ ملی ایران در تدوین الگوی جامع شایستگی‌های افسری مورد استفاده قرار گیرد و در برنامه‌های تربیت افسری نیز به مثابه راهنمای پرورش روحیه حماسی افسران در مسیر تلاش برای تامین امنیت پایدار میهن و اجرای بهینه وظایف و ماموریت‌های محوله بهره‌برداری شود.

واژه‌های کلیدی: شایستگی، شایستگی افسری، تربیت حماسی، افسران، شاهنامه فردوسی

۱. دانشیار، دانشکده مدیریت، دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

ایمیل: Nasgari@ut.ac.ir

۲. دانش آموخته دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی،

تهران، ایران. ایمیل: M.khosnamvand@gmail.com

مقدمه

شتاب تحولات و تغییرات جهان امروز، نیاز به منابع انسانی شایسته را بیش از پیش افزایش داده است (مرادی آدیشه و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۲). منابع انسانی کارآموده و متخصص از منابع ارزشمند و کمیاب سازمان هستند که می‌توانند به سازمان کمک کنند تا راهبردهای رقابتی خود را پیاده کنند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۱۲). از این رو، اهمیت نقش عامل انسانی در پیشبرد و پیاده‌سازی راهبردهای سازمان باعث شده مدیریت شایستگی مبتنی بر راهبرد در زمره مهم‌ترین طرح‌های توسعه منابع انسانی در سازمان‌های پیشرو قرار گیرد. عسگری (۱۳۹۶) و تدوین الگوهای شایستگی را برای جذب، حفظ و بهره‌برداری از سرمایه‌های انسانی را برای سازمان‌ها ضروری ساخته است (برقی، ۱۳۹۲). شایستگی‌ها ویژگی‌های اساسی فرد از جمله انگیزه، منش، مهارت، مفاهیمی از تصویر اجتماعی فرد، نقش اجتماعی یا بدنه دانش هستند که می‌تواند به اثربخشی و یا عملکرد عالی در شغل یا نقش منتهی گردد. مرکز توسعه سازمان ملل (۲۰۱۶). این نقش حیاتی شایستگی باعث شده تدوین الگوی شایستگی متناسب با راهبردهای سازمان در سازمان‌های مختلف از جمله سازمان‌های دفاعی و دانشگاه‌های افسری مورد توجه خاص قرار گیرد.

مفهوم شایستگی‌های افسری می‌تواند جنبه‌های مختلفی را در بر گیرد. یکی از ابعاد آن که با ماهیت شغل افسری سنخیت و همسانی زیادی دارد شایستگی‌های حماسی است؛ زیرا در مفهوم حماسه مفاهیمی همچون غیرت، شجاعت، دلوری، ایثار، جهاد، حمیت، از خودگذشتگی، اخلاق‌مداری و پایمردی نهفته است (نوروزی، ۱۳۸۶) که با ماهیت ماموریت سازمان‌های دفاعی و شغل نظامی‌گری ارتباط مستقیمی دارند. از این رو، پرورش این گونه خصوصیات و قابلیت‌های کلیدی و توانمندساز جزو اولویت‌های مهم برنامه‌های تربیت افسری به‌شمار می‌روند. زیرا افسری که از شایستگی‌های حماسی برخوردار باشد، بی‌تفاوت نیست؛ ظلم و عدل نزد او یکسان نیست؛ سستی و رخوت را به رسمیت نمی‌شناسد؛ بیش از همه از تکلیف‌گریزی و عافیت‌طلبی گریزان است. دارای روحی بزرگ، شجاعتی بی‌بدیل است (موسوی، ۱۳۹۲: ۱۰۲). از این رو، توجه به پرورش شایستگی‌های حماسی و تربیت افسرانی خودساخته، مسئولیت‌پذیر، سخت‌کوش، آرمان‌گرا، توانمند، شجاع و عامل به عمل در نظام و برنامه‌های تربیت در نظام تربیت افسری کشور ضروری محسوب می‌شود.

از دیگر سوی، یکی از الزامات کلیدی موفقیت برنامه‌های توسعه شایستگی انطباق شایستگی‌های مورد نظر با ماهیت ماموریت و فرهنگ حاکم بر سازمان است. فرهنگ ملی غنی و دیرینه ایران نیز سرشار از آموزه‌های اخلاقی و تربیتی در این زمینه است که بر ساختار شناختی، اعتقادی، نگرشی و رفتاری مردم و از جمله نظامیان تأثیری چشمگیر دارد. در این میان، شاهنامه فردوسی به‌عنوان یکی از غنی‌ترین آثار حماسی در تاریخ ملل سرشار از آموزه‌های تربیتی برای شایسته‌سازی حماسی نظامیان است. شرح روایت‌ها و آموزه‌های حماسی و دلاوری‌های اساطیری که بر موازین اخلاقی و انسانی استوار است می‌تواند این اثر فاخر ادبی و فرهنگی را به الگویی برای تربیت افسران حماسه‌ساز اخلاق‌مدار تبدیل کند. زیرا حماسه‌های شاهنامه در راستای تربیت انسانی است که دلاوری را با اخلاق‌مداری و دین‌داری بیاموزد؛ قهرمانان و پهلوانان در شاهنامه دلیرمردان خداپرستی هستند که پیوندی ناگسستنی بین دیانت و شجاعتشان وجود دارد.

با وجود این، مرور مطالعات انجام شده در خصوص شایستگی‌های افسری نشان می‌دهد این منبع غنی فرهنگی در این زمینه چندان مورد استفاده قرار نگرفته است و غنای شناخت و آگاهی موجود در زمینه آموزه‌های تربیتی و حماسی این اثر ادبی که می‌توانند در برنامه‌های تربیت افسری مورد استفاده قرار گیرند ناچیز است. این در حالی است که آموزه‌های تربیتی این میراث فرهنگی گرانقدر ساحت‌های گوناگون تربیت از جمله تربیت دینی، عقلی، شناختی، اخلاقی و عاطفی که می‌توانند زمینه‌ساز حماسی و شجاعت اخلاق‌مدار باشند.

به منظور، ارتقای شناخت موجود در این زمینه و بهره‌برداری از آن پژوهش حاضر با هدف بازشناسی آموزه‌های حماسی شاهنامه در خصوص نظامیان انجام شده است و بر آن است تا شایستگی‌های حماسی مورد نیاز افسران را شناسایی و تبیین کند و با تلفیق استقرایی این آموزه‌ها به این پرسش اصلی پاسخ دهد که الگوی شایستگی حماسی افسری بر مبنای آموزه‌های تربیتی شاهنامه فردوسی چگونه است؟

نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند به ارتقای دانش نظری موجود در خصوص شایستگی افسری بر مبنای آموزه‌های فرهنگ ملی و اساطیری مساعدت کند و ابعاد جدیدی از شایستگی‌های افسری را معرفی کند که می‌توانند با الگوبرداری از اسطوره‌های ملی و فرهنگی به ارتقای روحیه ملی و میهن‌دوستی در میان نظامیان مساعدت کنند. همچنین این نتایج می‌توانند به عنوان نوعی راهنما برای تدوین برنامه‌های تربیت افسران در حوزه پرورش قابلیت حماسه‌گری مورد استفاده قرار گیرد.

پیشینه و مبانی نظری

تربیت

برخی تربیت را به معنای «فرآیند انتقال و تعمیق دانش‌ها و بینش‌ها، هدایت و تقویت گرایش‌ها و شکوفاسازی هماهنگ استعدادها و توانایی‌های انسان در ابعاد روحی و بدنی برای رسیدن به کمال مطلوب» به کار برده‌اند (فتحعلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۰). عده دیگری نیز تربیت را، پرورش دادن استعدادهای درونی بالقوه و به فعلیت رساندن آن‌ها می‌دانند (مطهری، ۱۳۸۲: ۵۷). در قرآن کریم از تربیت به عنوان «تزکیه» نیز یاد شده است (بقره/ ۱۵۱). تزکیه برگرفته از «زکو» به معنای پاک، نمو و رشد، صلاح و شایستگی و مدح است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۶: ۶۴-۶۵)؛ در تعریفی جامع‌تر تربیت «شناخت خدا به عنوان رب یگانه انسان و جهان و برگزیدن او به عنوان رب یگانه انسان و جهان و برگزیدن او به عنوان رب خویش و تن دادن به ربوبیت غیر» (باقری، ۱۳۸۳: ۶۱) معنا شده است. در این تعریف، تربیت دارای سه مشخصه شناخت، انتخاب (اراده) و عمل است.

حماسه

کلمه «حماسه» به معنای شدت و صلابت است، و گاه به معنای شجاعت و حمیت استعمال می‌شود (مطهری، ۱۳۸۸: ۲۴). همچنین حماسه، به معنای افتخار و نازیدن به چیزی یا موضوعی است که یادآوری آن در روح هیجان به وجود آورد و انسان را به حرکت وادارد و آماده دفاع کند (مطهری، ۱۳۸۸: ۶۲۵). به نظر شفیعی کدکنی، حماسه شعری است داستانی-روایی با زمینه قهرمانی و صبغه قومی و ملی که حوادث بیرون از عادت در آن جریان دارد (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۲: ۱۰۵). به دیگر سخن، حماسه یکی از انواع ادبی و داستان‌های غالباً به شعر، در وصف پهلوانی‌ها و جنگ و مردانگی‌ها و افتخارات قومی و ملی و نژادی است؛ به نحوی که شامل مظاهر مختلف زندگی آن‌ها شود (صفا، ۱۳۷۴: ۲۴). به طور کلی می‌توان گفت که: واژه حماسه در لغت به معنی دلآوری، شجاعت و رجز است. حماسه در واقع نوعی شعر است که در آن از جنگ‌ها و دلیری‌ها سخن می‌رود (نوروزی ۱۳۸۶).

تربیت حماسی

تربیت حماسی، تربیتی است که «قدرت شناخت حق، امید به تحقق آن و شجاعت اقدام بر اساس آن را در مرتبه ایجاد کند» (موسوی، ۱۳۹۲: ۱۰۶). در تعریفی دیگر، تربیت حماسی را «تربیت دینی ناب و میانه‌رو با برجسته‌سازی عنصر حماسه و فتوت که متناسب با نیاز زمان باشد» معرفی کرده‌اند (دیانی، ۱۳۹۲: ۴). تربیت حماسی، تربیتی است که خواستار فعلیت‌بخشی به عناصر حماسی در تربیت‌مربیان است. یا به عبارتی، تربیتی است که در فرآیند آن با پرورش عناصری مانند فتوت، غیرت، شجاعت، جوانمردی، فضیلت‌خواهی، اخلاق‌مندی، بلندهمتی، صبر، توکل در مرتبانی برای تحقق اهدافی همچون حقیقت‌جویی، ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی است؛ مربیان حماسه‌سازی که برای تحقق این اهداف در برابر ظلم و ستم ایستادگی می‌کنند و با قیام و جهاد در مقابل ستمگران، از ایثار جان و مال نیز دریغ نمی‌ورزند و در این راه هراسی ندارند (خوشناموند، ۱۴۰۰).

ویژگی‌های تربیت حماسی

با توجه به مفهوم حماسه و تربیت حماسی می‌توان ویژگی‌های تربیت حماسی را به صورت خلاصه می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

جدول شماره (۱) ویژگی‌های تربیت حماسی (عالم‌زاده نوری، ۱۳۹۶)

شماره	ویژگی‌ها
۱	در این ساحت تربیتی، خودمتربی فعال است و سهم اصلی را در جریان یادگیری بر عهده دارد. بنابراین، تربیتی پویا و فعال است که در جریان فرآیند یادگیری، خودمتربی نقش اصلی و اساسی را ایفا می‌کند. شخص با انتخاب آزاد خود با مسائل درگیر می‌شود؛ نه این که محتوا و فرآیند یادگیری بر وی تحمیل شود
۲	در این نوع تربیت، علاقه‌متربی به ویژگی‌هایی فطری همچون: قهرمان‌دوستی، شجاعت و هیجان‌طلبی، سلحشوری و... است که ریشه در فطرت کمال‌طلب وی دارد.
۳	نتیجه تربیت حماسی که تربیتی عملگراست، در شرایط سخت پدیدار می‌شود. در این حالت، فرد تربیت‌شده با این ساحت، از شرایط سخت استقبال می‌کند و در شرایط بحرانی شانه خالی نمی‌کند.
۴	تربیتی مجاهد‌پرور است که زمزمه مغموم‌منفی‌بافی و ناله و شکایت را به نعره سهمگین حماسه و جهاد تبدیل می‌کند.
۵	این نوع تربیت فقط منحصر به عملیات استشهادی و رفتارهای جنگجویانه یا صرفاً پرورش نیروهای رزمنده و سلحشور در عرصه نظامی نیست؛ فقط مختص شرایط جنگ نیست، بلکه در دوره صلح و آرامش نیز معنا و نمود دارد؛ حماسه علمی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و...

۶	تربیتی راكد، ساكت و خاموش نيست و انسان مظلوم، محجوب و بي‌زبان نمي‌پرورد
۷	تربيت حماسي فقط ايستادگي بر مواضع باطل و پافشاري بر ناحق نيست، بلكه گاه عقب‌نشيني و تغيير مسير را لازم مي‌كند (توبه حماسي)
۸	تربيتي منفعل، گلخانه‌اي، تسليم‌پذير و محدود نيست
۹	تربيتي پرستارانه نيست كه پيوسته به متربي رسيدگي شود و به جاي نسلي مسئول، نسلي مطالبه‌گر، ترسو و پرتوقع تحويل دهد.

شخصيت حماسي

شخصيت‌هاي حماسي اشخاصي هستند كه رويۀ غيرتمندي، حميت، شجاعت، ايستادگي، حس دفاع از حقوق و حس عدالت‌خواهي دارند (مطهري، ۱۳۸۸: ۲۴-۲۶). شخصيت حماسي، آن كسي است كه در روحش اين موج وجود دارد؛ رويۀ متموجي از عظمت، غيرت، حميت، شجاعت، حس دفاع از حقوق و حس عدالت‌خواهي دارد (همان: ۳۶۰). تقويت شخصيت حماسي به اين است كه عشق، استغنا، غيرت، تحمل و بردباري به وجود آورد و ترس، برده‌صفتي، گداصفتي و غرور نژادي و ملي را از ميان ببرد (همان: ۳۵). خاصيت شخصيت اين است كه مانع جذب شدن است. هر كمبودي قابل اصلاح است مگر بي‌شخصيتي. خسران شخصيت، بالاترين خسران-هاست. ترس‌ها، زبوني‌ها، بردگي‌ها، چاپلوسي‌ها، توسري‌خوري‌ها، همه موارد باختن شخصيت است (همان: ۶۳۵).

شخصيت حماسي در عرصۀ تربيت نيز کاربرد زيادي دارد. شخصيت حماسي، انسان ساخته‌شده و تربيت‌شده‌اي است كه از لحاظ روحي، غيرت و حميت و شجاعت و سلحشوري را تحريك كند و از لحاظ بدني، خون را در عروق به جوش آورد و به بدن، نيرو و حرارت و چابكي و چالاكي ببخشد. به عبارت ديگر، رويۀ انقلابي ايجاد كند و حس مقاومت در مقابل ستم و ستمگر را به وجود آورد (موسوي، ۱۳۹۲).

در متون پارسي الگو و اسوۀ شخصيت حماسي حماسه‌آفرينان و پهلواناني همچون رستم هستند؛ زيرا در قلمرو حماسه، پهلوانان، نمونه و مظهری از عظمت‌ها و نيکویی‌ها هستند و رسالت‌شان تحقق آرمان‌های والای ملت و نبرد با نامردی‌ها و ناپاکی‌هاست (رزمجو، ۱۳۷۵: ۲۲). چنین آرمانی ریشه در تاریخ دارند، بهروزی و سعادت، کمال روح و رستگاری پهلوانان در پیروزی است؛ زیرا در تصور او نمی‌گنجد که دست از پهلوانی بشوید و تن به افتادگی دهد (مختاری، ۱۳۶۸: ۲۷). به دیگر سخن، شخصیت حماسی کسی است که سرشار از مؤلفه‌های حماسی همچون: غیرت، شجاعت، ناموس‌پرستی، دفاع از ملت و... است؛ تا پای جان از ارزش‌ها دفاع

می‌کند و همواره جانب‌دار حق و مدافع آن است و با باطل می‌ستیزد (عالم زاده نوری، ۱۳۹۶: ۳).

شایستگی‌های حماسی

با توجه به تعاریف بالا از حماسه، شخصیت حماسی و تربیت حماسی در ادامه برخی از مهم‌ترین شایستگی‌های حماسی که به صورت متعامل می‌توانند در شکل‌گیری بینش، نگرش و کنش افراد موثر باشند، تشریح شده است. یکی از مؤلفه‌های اصلی شایستگی‌های حماسی این است که نقش رهبری در فرآیند تربیت حماسه‌سازی، بارز و کارساز است (خوشناموند، ۱۴۰۰). رهبری فرآیند هدایت و اعمال نفوذ بر دیگران برای تلاش مشتاقانه به منظور تحقق اهداف مورد نظر است (بابایی، ۱۳۹۶: ۲۵).

دیگر مؤلفه‌ی مهم شایستگی‌های حماسی، غیرت داشتن ممدوح نسبت به خانواده و ناموس، وطن و دین است (خوشناموند، ۱۴۰۰). غیرت از شریف‌ترین خصلت‌ها و فضایل اخلاقی است که آدمی با آن از دین، عرض، اولاد و مال خود محافظت می‌کند. (نراقی ۱۳۴۸).

دیگر مقوله‌ی مهم که در فرهنگ ایرانی جایگاهی کلیدی و مهم دارد شجاعت است که از آن به‌عنوان هم‌معنی و هم‌پوشانی حماسه یاد کرده‌اند (خوشناموند، ۱۴۰۰). شجاعت حد واسط بین دو ردیلت جبن (ترس) و تهور (بی‌باکی) است (ابن مسکویه، ۱۳۸۹ ق). زمانی این کار می‌تواند ارزش تلقی شود و در دایره ارزش‌ها واقع شود و عنوان شجاعت به خود بگیرد که برای رسیدن به هدف بالایی استفاده شود (اسنایدر^۱ ۲۰۱۰).

از دیگر تربیت حماسی، فتوت و جوانمردی است (خوشناموند، ۱۴۰۰). این کلمه به شخصی گفته می‌شود که در اخلاق، انسانیت و فضیلت به کمال می‌رسد یا لاقلاً دارای دو صفت سخاوت و شجاعت باشد (ریاض، ۱۳۸۲).

دیگر مؤلفه‌ای که جایگاه ویژه در شایسته بودن حماسی دارد، ایثار و فداکاری است (خوشناموند، ۱۴۰۰). از منظر لغت‌شناسان، ایثار به «معنای ترجیح دادن، برتری دادن دیگری بر خود و مقدم داشتن منفعت غیر بر منفعت خویش است» (عمید، ۱۳۷۷: ۱۷۶). ایثار، روحیه از خودگذشتگی را در فرد تقویت می‌کند؛ زیرا شخص با وجود نیازمندی خود به چیزی، دیگران را بر خود مقدم می‌دارد اسماعیل‌پو (۱۳۸۵).

جهاد که از آن به‌عنوان عامل فعلیت‌بخشی ایثار در عمل یاد می‌شود نیز در فرهنگ و تربیت سیاسی - اجتماعی ایرانیان جایگاه ویژه داشته است. یاد مرگ و ذکر معاد (مرگ آگاهی و شهادت‌طلبی) دیگر بعد مهم تربیت حماسی است. توکل به خدا و اعتماد به هدف داشتن فعالیت‌ها و کنش در مسیر توحیدگرایی دیگر بعد برجسته فرهنگ و آموزه‌های تربیتی - حماسی ایرانیان در تاریخ معاصر بوده است (خوشناموند، ۱۴۰۰). این واژه در لغت به معنای تکیه و اعتماد کردن بر کسی و اعتراف کردن بر عجز خود، به خدا سپردن و دل برداشتن از اسباب دنیا و به حضرت مسبب‌الاسباب توجه نمودن است (دهخدا، ۱۳۸۹: ذیل واژه توکل).

عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی نیز نقشی برجسته در داستان‌های حماسی ایرانیان و آموزه‌های عقیدتی اسلام شیعی داشته است. بر همین اساس است که اغلب بر این عقیده‌اند که در «حقیقت همه حماسه‌های بزرگ، طلب عدالت و مبارزه با ظلم و ستمی است که صورت گرفته یا در حال صورت گرفتن است. حماسه‌سازان انسان‌های عدالت‌خواهی هستند که در برابر ظلم قد علم می‌کنند و به مبارزه با آن می‌شتابند» (مرکز فرهنگی تبلیغی آیندگان، ۱۳۹۲: ۷۴).

شاهنامه فردوسی

شاهنامه اثر حکیم ابوالقاسم فردوسی، یکی از بزرگ‌ترین حماسه‌های جهان، شاهکار حماسی زبان فارسی و حماسه‌ی ملی ایرانیان و نیز بزرگ‌ترین سند هویت ایرانیان است و آن را «قرآن عجم» نیز نام نهاده‌اند. و اثری است منظوم در حدود پنجاه‌هزار بیت در بحر متقارب مثنوی محذوف (فعولن فعولن فعل فعل) و فردوسی آن را در حدود ۳۰ سال سرود (سنچولی مقدم، ۱۳۹۴: ۲۱). این اثر بزرگ، کتابی انسانی است که علاوه بر حماسه ایران و ایرانی، حماسه بشر را می‌سراید (اسلامی ندوشن، ۱۳۷۶). انگیزه و هدف اصلی فردوسی از سرودن شاهنامه، احیای احساسات ملی و میهنی و خودباوری بوده است.

این اثر ادبی با بیانی فاخر و پهلوانی بن‌مایه‌های وطن‌پرستی، وطن‌دوستی و ناموس‌پرستی، جوان‌مردی و نام‌خواهی را برای بشریت به یادگار گذاشته است. در واقع شاهنامه فردوسی تبارنامه‌ای است که بیت‌بیت و حرف‌به‌حرف آن، در ژرفای آرزوها و خواسته‌های جمعی ملتی کهن ریشه دارد؛ ملتی که در همه ادوار تاریخی، نیکی و روشنایی را ستوده و با بدی و ظلمت در ستیز بوده است (حمیدیان، ۱۳۷۸: ۶۷). به این علت، شاهنامه فردوسی مجموعه‌ای عظیم و گنجینه فرهنگ و زبان و ادب پارسی است که درون‌مایه‌های اصلی فرهنگ و تمدن و تاریخ و آداب و رسوم ایرانی را در خود گرد آورده است. شاهنامه هم‌چون دایره‌المعارفی بزرگ، نکات

دقیق و مهمی را که رنگ و بوی اسلامی دارد و تضمین‌کننده زندگی هر فرد انسانی است، به نحوی شیوا و رسا، در زمینه‌های مختلفی همچون تهذیب اخلاق، توحید و ستایش خداوند، ستایش پیامبر عظیم‌الشان اسلام و خاندان وی، سخنوی، آداب‌دانی، عدل، داد و... در لابه‌لای اشعار حماسی خود پرداخته است (رنجبر، ۱۳۶۱).

فردوسی با تدوین شاهنامه مفهوم ایران را مشخص کرد و احساس ایرانی بودن را در دل‌های ایرانیان جانی تازه بخشید. وقتی می‌گوید «عجم زنده کردم بدین پارسی»، ارزش کار و رسالت تاریخی خود را درست دریافته و بیان کرده است. او جامعه و زبان و فرهنگ ایران را با شاهنامه خود، از گزند مرگ و نیستی رهانید و به سرمنزل سلامت رسانید (ریاحی، ۱۳۸۰: ۲۰). فردوسی زمانی سرودن شاهنامه را آغاز کرد که به علت دشمنی مهاجمان با فرهنگ و تمدن ایرانی، حتی اگر در خانه‌ای کتاب یا نوشته‌ای پیدا می‌شد که در آن آرمان‌های بلند ایران و ایرانیان را بیان می‌کرد، همه افراد خانه را وحشیانه می‌کشتند. فردوسی در چنین روزگاری که مردم از جور و ظلم به تنگ آمده بودند و فرهنگ ایرانی در آستانه فراموشی بود، به سرودن بزرگ‌ترین اثر حماسی جهان پرداخت (یغمایی، ۱۳۸۹).

شاهنامه فردوسی دارای ۳ بخش اساطیری، پهلوانی یا حماسی و تاریخی است. آموزه‌های نظامی و تربیت اخلاقی که در اشعار شاهنامه بیان شده است در بخش حماسی آن ارائه شده است. «به‌منظور ایجاد و پرورش اوصافی چون وطن‌دوستی، دفاع از مرزها، لشکرکشی و پرورش روحیهٔ سلحشوری و جنگ‌آوری و حفظ وحدت ملی، تحقق می‌یافت و هدف اصلی آن مهیا کردن سواره‌نظام، پیاده‌نظام، پرورش چابک‌سواران و تیراندازان، برای حفظ کیان کشور بود» (وکیلیان، ۱۳۸۱: ۱۹). بدین روی شایسته است به این منبع ارزشمند بومی در تربیت نظامیان توجهی ویژه شود و آموزه‌های آن درمیان مردم و جامعه هدف ترویج داده شود.

پیشینه تجربی

خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده در خصوص شایستگی حماسی افسری در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲. خلاصه مطالعات و تحقیقات انجام شده در ارتباط با موضوع پژوهش

پژوهشگر	عنوان پژوهش	روش تحقیق	یافته‌ها
خوشناموند و همکاران (۱۴۰۱)	تبیین مفهوم شجاعت در شاهنامه فردوسی و ارائه راهکارهای آن برای تربیت حماسی کودکان	توصیفی- تحلیلی- استنباطی	حکیم ابوالقاسم فردوسی شجاعت و مبارزه را با عقلانیت و اخلاق مداری توأم کرده و عشق به وطن و دیگر دوستی را جایگزین خوددوستی نموده است. که با استنباط از آن می‌توان در قالب مؤلفه‌هایی همچون: روش الگویی، قصه-گویی، آموزش تفکر انتقادی، توکل، مراقبه، خودگردانی، در تربیت حماسی کودکان تأثیرگذار بود.
خوشناموند و همکاران (۱۴۰۰)	تبیین مبانی، اهداف، اصول و روش‌های تربیت حماسی در شاهنامه فردوسی (برای نظام تعلیم و تربیت رسمی)	توصیفی- تحلیلی- استنباطی	حکیم ابوالقاسم فردوسی تربیت حماسی را به معنای تربیتی که شجاعت و مبارزه را با عقلانیت و اخلاقمندی توأم کرده است و عشق به وطن و دیگر دوستی را جایگزین خوددوستی کرده است می‌داند. که براین اساس مبانی تربیت حماسی در اندیشه وی عبارت‌اند از: انسان حماسی در شرایط سخت ثابت‌قدم است، جهاد پایه عمل تربیت حماسی است، نقش رهبر در فرآیند تربیت حماسی بارز است، انسان حماسی در همه حال به یاد خدا است؛ اهداف تربیت حماسی؛ هدف غایی: توجه به حق و جلب رضایت وی است و اهداف واسطه‌ای: عدالت‌خواهی و ظلم-ستیزی، نوع‌دوستی، شجاعت پروری، کسب بینش و بصیرت است. بنابراین با توجه به مبانی و اهداف، اصول تربیت حماسی عبارت است از اصل عزتمداری، اصل ایثار و از خودگذشتگی، اصل هدایت و رهبری، اصل ایمان به مشیت الهی در همه‌ی امور و نهایتاً روش‌های تربیتی حماسی برای تربیت حماسی متربیان، روش سخت‌کوشی، اهتمام به امور هموعان، الگو‌گیری، و توکل و اعتماد به خداوند می‌باشد.
فروزانفر و همکاران	مضامین شاخص ادبیات پایداری در بخش	تحلیل محتوا	رابطه معناداری میان حماسه و مضامین ادبیات پایداری وجود دارد و شاهنامه در بر دارنده مضامین پایداری

<p>همچون: دعوت به اتحاد و همدلی، میهن‌دوستی، ظلم-ستیزی و غیره است.</p>		<p>حماسی شاهنامه فردوسی</p>	<p>(۱۳۹۶)</p>
<p>به بیان ویژگی‌های تربیت حماسی، مفهوم حماسه، ویژگی‌های انسان حماسی و ویژگی‌های انسان غیر حماسی و مدرسه و تربیت حماسی پرداخته است.</p>	<p>توصیفی-تفسیری</p>	<p>بررسی اجمالی مهم‌ترین گزاره‌های تربیت حماسی</p>	<p>عالم‌زاده نوری (۱۳۹۶).</p>
<p>گسست‌ناپذیری دینی و فرهنگی در ایران اسلامی، بیانگر آن است که یک تربیت حماسی و دینی، در دل تربیت عمومی خانواده‌ها نهفته بوده و هست. حافظه‌ی تاریخی ما می‌گوید که شاکله‌ی بچه‌های ما همیشه غیرتمند، حماسی، معنوی، با مسئولیت، با شرف و وطن‌دوست، و اصیل شکل‌گرفته است، به همین دلیل از فرهنگ خود باعظمت و افتخار یاد می‌کنیم و حقیقتاً خود را آزاد و مستقل می‌دانیم و برای تداوم چنین استقلالی که غرورآفرین است.</p>	<p>توصیفی-تحلیلی</p>	<p>تربیت حماسی و دینی</p>	<p>پورحسین (۱۳۹۴).</p>
<p>ن تربیت مهدوی از جنس تربیت حماسی است؛ تربیتی که از یک‌سو ریشه در فطرت انسان‌ها، و فضایل الهی و فرهنگ مشترک بشری دارد و از سوی دیگر در میدان و صحنه‌ی اجتماع و در نبرد میان حق و باطل صورت می‌پذیرد.</p>		<p>تربیت حماسی، الگوی تربیت مهدوی</p>	<p>موسوی (۱۳۹۲)</p>
<p>تربیت حماسی همان تربیت دینی ناب و معتدل است که در آنجا جنبه‌های حماسه و فتوت پررنگ شده است.</p>	<p>کتابخانه‌ای</p>	<p>نقش گفتمان تربیت حماسی در تحقق آرمان‌های تربیت دینی</p>	<p>مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان (۱۳۹۲).</p>
<p>تربیت حماسی کلیدی است که می‌تواند راهکار بسیاری از ناهنجاری‌ها و آسیب‌های جدی در حوزه‌ی فردی و اجتماعی باشد</p>	<p>مصاحبه‌ای</p>	<p>تربیت حماسی؛ چیستی و چرایی</p>	<p>دیانی (۱۳۹۲).</p>
<p>پنج عامل دانش‌پژوهی، عامل رفتاری، عامل فنی، عامل ارتباطی و عامل شخصی (به‌ترتیب اهمیت) در حدود ۷۳ درصد از واریانس شایستگی‌های مدرس‌های اساتید دانشگاه‌های افسری آجا را تبیین کردند.</p>	<p>تحلیل عاملی اکتشافی</p>	<p>الگوی شایستگی‌های مدرسی دانشگاه‌های افسری ارتش جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>خیراندیش و همکاران (۱۳۹۶).</p>
<p>الگوی شایسته‌سالاری در قالب ۲۶۸ کُد، ۲۸ مؤلفه و ۷ بُعد طراحی شد. این ابعاد شامل «شایستگی‌های مکتبی اسلامی-ایرانی» با ۳ مؤلفه، «شایستگی‌های ارزش‌های اسلامی-ایرانی» با ۵ مؤلفه، «شایستگی‌های مهارتی» با ۳</p>	<p>داده بنیاد</p>	<p>طراحی و تبیین الگوی مناسب شایسته‌سالاری در نظام‌های جذب و گزینش سرمایه‌های</p>	<p>اردلان و الوانی (۱۳۹۷)</p>

<p>مؤلفه، «شایستگی‌های مدیریتی» با ۵ مؤلفه، «شایستگی‌های اجرایی» با ۴ مؤلفه، «شایستگی‌های ویژه شغل» با ۴ مؤلفه و «شایستگی‌های دانشی» با ۴ مؤلفه است.</p>		<p>انسانی در دانشگاه‌های افسری ارتش ج.ا. ایران</p>	
<p>عوامل مؤثر بر شایستگی‌های فرماندهان یگان‌های تیپ دانشجویی به ترتیب اولویت شامل: تفکر منطقی با ۱۵ شاخص؛ انتقادپذیری با ۴ شاخص؛ نگرش علمی دانشگاهی با ۸ شاخص؛ نوآوری با ۷ شاخص؛ مدیریت راهبردی با ۳ شاخص؛ مدیریت مشارکتی و کار گروهی با ۳ شاخص است. در نهایت این شش شاخص ۶۴/۱۱ درصد واریانس کل را تبیین کرد.</p>	<p>تحلیل عملی- اکتشافی</p>	<p>شناسایی شایستگی فرماندهان یگان‌های تیپ دانشجویی دانشگاه افسری امام علی (ع)</p>	<p>شبان‌ی و همکاران (۱۳۹۴).</p>

بر اساس بررسی پیشینه پژوهش می‌توان گفت شایستگی و مدیریت شایستگی جزو موضوعات پژوهشی است که در کشور با اقبال بسیار زیادی همراه بوده است. در این میان پژوهش‌های متعددی در خصوص شایستگی‌های نظامیان و افسران مختلف آنان انجام شده است (از جمله اردلان و الوانی، ۱۳۹۷؛ خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۶، عسگری و خیراندیش، ۱۳۹۸). با وجود این، در مرور مطالعات انجام شده پژوهشی در خصوص شایستگی‌های حماسی یافت نشد. افزون بر این، با وجودی که شاهنامه فردوسی سرشار از آموزه‌های تربیت حماسی است از آموزه‌های این اثر فاخر ادبی و فرهنگی ایران در تدوین الگوهای شایستگی افسری چندان بهره‌ای برده نشده است. پژوهش حاضر با هدف کاهش این شکاف می‌کوشد با تکیه مطالعات پیشین الگوی شایستگی افسری بر مبنای آموزه‌های تربیتی شاهنامه را ارائه کند.

روش

تحقیق حاضر از حیث هدف در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد زیرا از نتایج آن می‌توان برای توسعه شایستگی‌های حماسی افسران بر مبنای آموزه‌های حماسی شاهنامه فردوسی استفاده کرد. راهبرد کلی تحقیق کیفی است. منابع اطلاعاتی این پژوهش را آموزه‌های تربیت حماسی شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی تشکیل می‌دهند که در داستان‌ها و روایت‌های بیان شده در شاهنامه در زمینه سپاه‌یگری بیان شده است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای انجام شده است. از روش تحلیل مضمون برای تحلیل اندیشه‌های تربیتی در ارتباط با شاخص شایستگی‌های حماسی افسری استفاده شده است. برای تحلیل اطلاعات از روش تحلیل مضمون و از میان ابزارهای این روش نیز از شبکه مضامین استفاده است. تحلیل مضمون روشی است که

به شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها و مضامین مستتر در اطلاعاتی می‌پردازد که با سؤال تحقیق مرتبط هستند و در چند سطح اعمال می‌شود. شبکه مضامین با کمک رویه‌ای نظام‌مند مضمون‌ها را در سه سطح استخراج و تلفیق می‌کند: مضمون‌های پایه (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، مضامین سازمان‌دهنده (مقولات حاصل از تلفیق مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضمون‌های کلی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن). سپس این مضامین به صورت یک شبکه شماتیک ترسیم می‌شوند و روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (آترید-استرلینگس، ۲۰۰۱).

یافته‌های پژوهش

همان‌گونه که گفته شد به منظور شناخت شایستگی‌های حماسی افسری در آموزه‌های تربیت حماسی شاهنامه از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. در این راستا تحلیل داده‌ها با رویکرد استقرایی و طی سه مرحله کدگذاری، تلفیق و طبقه‌بندی مفاهیم انجام شده است. در مرحله اول تحلیل با مرور منابع اطلاعاتی مرتبط با پرسش اصلی پژوهش مضامین پایه (مفاهیم کلیدی مرتبط با شایستگی‌های حماسی) استخراج شدند. به دلیل محدودیت حجم مقاله تنها نمونه‌هایی از این کدگذاری در جدول شماره ۱ ارائه شده است:

جدول ۱) نمونه کدگذاری اولیه و مقوله‌سازی اشعار شاهنامه در ارتباط با شایستگی‌های حماسی

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
۱۱۱	چنین داد پاسخ که من قارنم/ گلیم اندر آب روان افکنم نه از بیم رفتن نه از گفت و گوی/ ببیش پسرت آدمم کینه‌جوی چو از کین او دل بپرداختم/ کنون کین و جنگ ترا ساختم	○ شجاعت جنگی ○ رجزخوانی
۱۹	یکی گفت ما را بخوابیگری/ ببايد بر شاه رفت آوری و زان پس یکی چاره ساختن/ ز هر گونه اندیشه انداختن مگر زین دو تن را که ریزند خون/ یکی را توان آوریدن برون	○ تدبیر ○ چاره‌جویی
۲۱۰	سیاوش بدو گفت هرگز مباد/ که از بهر دل سر دهم من بباد چنین با پدر بی‌وفایی کنم / ز مردی و دانش جدایی کنم	○ شجاعت اخلاقی ○ وفاداری
۶	بچشمش همان خاک و هم سیم و زر/ کریمی بدو یافته زیب و فر سراسر جهان پیش او خوار بود/ جوانمرد بود و وفادار بود	○ جوانمردی ○ بخشندگی ○ وفاداری
۱۵۵	جوانمردی و راستی پیشه کن/ همه نیکویی اندر اندیشه کن	○ جوانمردی ○ درست‌کرداری

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
۹۲۲	نگشت آن دلاور ز پیمان خویش/ بمردی نگه داشت سامان خویش	○ دلاوری ○ وفای به عهد
۱۳۴۹	بگویش که در جنگ مردن بنام/ به از زنده دشمن بدو شادکام	○ عزتمداری ○ جان‌فشانی ○ شرافت سربازی
۱۸۹	چنین گفت موبد که مردن بنام/ به از زنده دشمن بدو شادکام	○ عزتمداری ○ کرامت و شرافت
۷	نه کند آوری گیرد از باج و گنج/ نه دل تیره دارد ز رزم و ز رنج	○ تسلیم نشدن ○ نترس و شجاع ○ مقاوم
۵۳۳	که ای نامداران فرخنده پی/ شما آتش و دشمنان خشک‌نی	○ روحیه‌بخشی
۲۶۱	برین گفته‌ها بر تو دل سخت کن/ تن از ناز و آرام پردخت کن	○ تاب‌آوری ○ نیرومندی
۲۹۱	همانا که گوپال بیش از هزار/ گرفتی ز دست من آن نامدار سرش ویژه‌گفتی که سندان شد دست / بر و ساعدش پیل دندان شدست من آورد رستم بسی دیده‌ام / ز جنگ آوران نیز بشنیده‌ام برخمش ندیدم چنین پایدار/ نه در کوشش و بیچش کارزار همی هر زمان تیز و جوشان بدی/ بنوی چو پیلی خروشان بدی	○ پایداری ○ تنومندی ○ تلاشگر ○ چابکی
۱۰۵۶	به منزل رسید آنکه پوینده بود / رهی یافت آن کس که جوینده بود	○ پویندگی
۴۱۱	تن آسان غم و رنج بار آورد / چو رنج آوری گنج بار آورد	○ سخت‌کوشی ○ دوری از تن‌آسانی ○ سختی کشیده
۱۰۷۱	تن آسانی و کاهلی دور کن/ بکوش و ز رنج تنت سور کن که ایدر ترا سود بی‌رنج نیست/ چنان هم که بی‌پاسبان گنج نیست	○ سخت‌کوشی ○ دوری از تن‌آسانی و کاهلی
۷۲۹	بگیتی چنان دان که رستم منم / فروزنده تخم نیرم منم بخاید ز من چنگ دیو سپید / بسی جاودان را کنم ناامید	○ اعتمادبه‌نفس ○ خودباوری ○ نیرومندی

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
	بزرگان که دیدند ببر مرا/ همان رخس غرآن هژبر مرا چو کاموس جنگی چو خاقان چین / سواران جنگی و مردان کین که از پشت زینشان بخمّ کمند / ربودم سر و پای کردم ببند نگهدار ایران و توران منم / بهر جای پشت دلیران منم	<ul style="list-style-type: none"> ○ آمادگی جسمانی ○ جدیت و قاطعیت ○ جسارت و خطرپذیری ○ رهبری ○ پاسداری از وطن
۱۰۶۵	گر ایدونک فرمان دهی بنده را / که بگشاید از بند گوینده را بگویم و گر چند بی‌مایه‌ام / بدانش در از کمترین پایه‌ام	<ul style="list-style-type: none"> ○ تواضع و فروتنی ○ فرمان‌پذیر
۱۰۶۶	بآموختن گر فروتر شوی / سخن را ز دانندگان بشنوی	<ul style="list-style-type: none"> ○ فروتنی
۱۰۷۴	چو کاهل بود مرد برنا بکار / ازو سیر گردد دل روزگار نماند ز ناتندرستی جوان / مبادش توان و مبادش	<ul style="list-style-type: none"> ○ دوری از کاهلی ○ تندرستی
۹۰۰	اگر نیستت چیز لختی بورز / که بی چیز کس را ندارند ارز مرّوت نیابد کرا چیز نیست / همان جاه نزد کسش نیز نیست	<ul style="list-style-type: none"> ○ استقلال و خودگردانی ○ تلاش و کوشش
۸۸۷	توانگر شود هرک خرسند گشت / گل نوبهارش برومند گشت	<ul style="list-style-type: none"> ○ قناعت و خرسندی
۱۰۶۹	چو خرسند باشی تن آسان شوی / چو آز آوری زو هراسان شوی	<ul style="list-style-type: none"> ○ قناعت و خرسندی ○ دوری از آزمندی
۱۰۲۱	که این مرگ هر کس بخواهد چشید / شکیبایی و نام باید گزید ز باد آمده باز گردد بدم / یکی داد خواندش و دیگر ستم	<ul style="list-style-type: none"> ○ صبر و شکیبایی ○ باور به حق بودن مرگ
۹۲۲	نگشت آن دلاور ز پیمان خویش / بمردی نگه داشت سامان خویش	<ul style="list-style-type: none"> ○ وفای به عهد و پیمان
۱۱۹	چنین گفت رستم بدستان سام / که من نیستم مرد آرام و جام	<ul style="list-style-type: none"> ○ بلندهمتی ○ دوری از راحت‌طلبی
۷۱۷	بدوزخ مبر کودکان را بهای / که دانا نخواند ترا پاک رای بمادر چنین گفت پس جنگجوی / که نابردن کودکان نیست روی چو با زن پس پرده باشد جوان / بماند منش پست و تیره روان	<ul style="list-style-type: none"> ○ منش والا ○ دوری از تن‌آسانی ○ مسئولیت‌پذیری
۲۱۵	سیاوش سیه را بتندی بتاخت / نشد تنگ دل جنگ آتش بساخت ز هر سو زبانه همی برکشید / کسی خود و اسپ سیاوش ندید یکی دشت با دیدگان پر ز خون / که تا او کی آید ز آتش برون چو او را بدیدند برخاست غو / که آمد ز آتش برون شاه نو	<ul style="list-style-type: none"> ○ حقیقت‌جویی ○ حق‌طلبی ○ صداقت ○ جسارت و خطرپذیری

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
۲۷۳	نباشد بشویم سرم را ز خاک / همه بر تن غم بود سوگناک کله ترگ و شمشیر جام منست/ بازو خم خام دام منست	○ حق طلبی ○ انتقام طلبی ○ ظلم ستیزی
۱۳۴	جهان آفریننده یار منست/ دل و تیغ و بازو حصار منست	○ متوکل ○ اعتماد به نفس
۵۷۳	و ز آن جایگه شهریار زمین/ بیامد ببیش جهان آفرین ز لشکر بشد تا بجای نماز/ ابا کردگار جهان گفت راز ابر خاک چون مار پیچان ز کین/ همی خواند بر کردگار آفرین همی گفت کام و بلندی ز تست/ بهر سختی یارمندی ز تست	○ خدا باوری ○ دین مداری ○ توکل
۱۰۷۴	نماند ز ناتندرستی جوان/ مبادش توان و مبادش روان	○ آمادگی جسمانی
۱۴۷	اگر دادگر باشی و پاک دین/ ز هر کس نیایی بجز آفرین و گر بدنشان باشی و بدکنش/ ز چرخ بلند آبدت سرزنش	○ دادگر ○ نیک رفتار
۱۰۲۰	دل مرد بیدادگر بشکنم/ همه بیخ و شاخش ز بن بر کنم	○ ظلم ستیز
۴	ترا دانش و دین رهاند درست / در رستگاری بیایدت جست و گر دل نخواهی که باشد نژند / نخواهی که دائم بوی مستمند بگفتار پیغمبرت راه جوی / دل از تیرگیها بدین آب شوی	○ دین داری ○ دانش مداری
۴۳۳	هر آن کو گذشت از ره مردمی/ ز دیوان شمر مشمر از آدمی	○ نوع دوستی ○ مردمداری
۹۸۹	ز یزدان بخواهید تا هم چنین/ دل ما بدارد بآیین و دین	○ دین مدار ○ خدامحوری
۹۹۶	رهاند خرد مرد را از بلا / مبادا کسی در بلا مبتلا نخستین نشان خرد آن بود / که از بد همه ساله ترسان بود بداند تن خویش را در نهان / بچشم خرد جست راز جهان خرد افسر شهریاران بود / همان زیور نامداران بود بداند بد و نیک مرد خرد / بکوشد به داد و بیچد ز بد	○ خردمندی ○ دادگری ○ ظلم ستیزی ○ بصیرت
۹۰۶	چنین گفت شاپور بد نام را/ که از پرده چون دخت بهرام را بیاری و رسوا کنی دوده را/ بر انگیزی آن کین آسوده را بدژخیم فرمود تا گردنش / زند بآتش اندر بسوزد تنش سر طایر از ننگ در خون کشید/ دو کتف وی از پشت بیرون	○ غیر تمند ○ منتقم ○ ظلم ستیز

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
	کشید	
۹۲۳	سرشت تن از چار گوهر بود / گذر زین چهارانش کمتر بود اگر سفله گر مرد با شرم و راد/ بازادگی یک دل و یک نهاد سیم کو میانه گزیند ز کار/ بسند آیدش بخشش کردگار چهارم که بهراگند بر گزاف همی دانشی نام جوید ز لاف	<ul style="list-style-type: none"> ○ جوانمردی و حیا ○ آزادگی ○ میانه‌وری ○ دانش‌وری
۳۴	چو ایرانیان آگهی یافتند/ یکایک سوی چاره بشتافتند چو گشتند زان رنج یکسر ستوه/ نشستند یک بار دگر همگروه که این کار ز اندازه اندر گشت/ ز روم و ز هندو سواران دشت یکی چاره باید کنون ساختن/ دل و جان از این کار پرداختن	<ul style="list-style-type: none"> ○ چاره‌جویی ○ اتحاد جمعی ○ بصیرت
۱۰۴۳	بدان گه شود شاد و روشن دلیم / که رنج ستم دیده‌گان بگسلم	<ul style="list-style-type: none"> ○ یاریگر ستم‌دیدگان
۱۱۰۵	چو از درد روزی به سستی بود/ همه آرزو تندرستی بود	<ul style="list-style-type: none"> ○ سلامت و تندرستی
۳۶۷	امید سپاه و سپهبد به توست/ که روشن روان بادی و تندرست	<ul style="list-style-type: none"> ○ هدایت و رهبری ○ تن‌درستی ○ سلامت روان
۱۰۶۵	زنیرو بود مرد را راستی/ زسستی آید گچی و کاستی	<ul style="list-style-type: none"> ○ نیرومندی ○ دوری از سستی
۲۱۰	سیاوش بدو گفت هرگز مباد/ که از بهر دل سر دهم من بباد چنین با پدر بی‌وفایی کنم/ ز مردی و دانش جدایی کنم تو بانوی شاهی و خورشید گاه/ سزد کز تو ناید بدینسان گناه	<ul style="list-style-type: none"> ○ اخلاق‌مند ○ عفت ○ وفاداری ○ جوانمردی
۲۱۷	جز از من نشاید ورا کینه خواه/ کنم روز روشن بدو بر سیاه مگر گم کنم نام او در جهان/ و گر نه چو تیر از کمان ناگهان سپه سازد و رزم ایران کند/ بسی زین بر و بوم ویران کند	<ul style="list-style-type: none"> ○ دشمن‌شناسی ○ آینده‌نگری ○ پیش‌کنش‌گری ○ مقاوم ○ سلطه‌ستیزی
۸۹۰	بدان کوش تا دور باشی ز خشم/ بمردی بخواب از گنهکار چشم چو خشم آوری هم پشیمان شوی/ بی‌پوزش نگهبان درمان شوی هرآنکه که خشم آورد پادشا/ سبک مایه خواند ورا پارسا	<ul style="list-style-type: none"> ○ کنترل خشم
۲۷۳	همی جنگ با چشم گریان کنم/ جهان چون دل خویش بریان کنم	<ul style="list-style-type: none"> ○ انتقام‌جویی

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
۲۶۰	اگر سال گردد هزار و دویست/ بجز خاک تیره مرا جای نیست	○ مرگ باوری
۳۴	بفرمود پس کاوه را پادشا / که باشد بر آن محضر اندر گوا چو بر خواند کاوه همه محضرش / سبک سوی پیران آن کشورش خورشید کای پای مردان دیو/ بریده دل از ترس گیهان خدیو همه سوی دوزخ نهادید روی/ سپردید دلها بگفتار اوی نباشم بدین محضر اندر گوا / نه هرگز بر اندیشم از پادشا خورشید و برجست لرزان ز جای/ بدرید و بسپرد محضر بپای	○ ظلم ستیز ○ تسلیم نشدن ○ آزادی خواهی ○ آخرت گرایی ○ جسارت و خطرپذیری ○ عامل بودن ○ دشمن شناس و دشمن ستیز ○ داشتن بینش و بصیرت
۴۱۲	ز یزدان شناس و بیزدان سپاس/ بدو بگروود مرد نیکی شناس	○ خدانشناسی ○ شکرگذاری
۱۹	چه او ایران نباشد تن من م س لاد/ در این بوم و بر زنده یک تن مباد	○ وطن دوست ○ غیرتمند
۱۰۰۸	چنین گفت کز کردگار جهان/ شناسنده آشکار و نهان بترسید و او را ستایش کنید/ شب تیره پیشش نیایش کنید که او داد پیروزی و دستگاه/ خداوند تابنده خورشید و ماه هر انکس که خواهد که یابد بهشت/ نگرود بگرد بد و کار زشت چو داد و دهش باشد و راستی/ بپیچد دل از کژی و کاستی	○ تقوا ○ عبادت ○ توحید ○ آخرت گرایی ○ نیک کرداری ○ عدالت ○ بخشنده ○ صداقت
۱۰۴۲	باواز گفت آن زمان شهریار/ که جز پاک یزدان مجوید یار که دارنده اویست و هم رهنمای/ همو دست گیرد بهر دو سرای	○ توکل ○ خدامحوری
۱۰۲۵	هران کس که بخشش کند با کسی/ بمیرد تنش نام ماند بسی	○ بخشندگی
۲۳	چنین داد پاسخ ب مادر که شیر/ گردد مگر ز آزمایش دلیر	○ تحمل سختی ها ○ دلیری
۱۳۰۲	جوانان داننده و با گهر/ نگیرند بی آزمایش هنر	○ دانایی ○ اصیل ○ رشد در سختی ها
۱۰۶۹	سپردن به فرهنگ فرزند خرد/ که گیتی به نادان نشاید سپرد	○ تربیت پذیری
۲۰۳	برستم سپردش دل و دیده را/ جهانجوی گرد پسندیده را	○ تربیت پذیری

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
	تہمتن ببردش بزابلستان/ نشستنگہش ساخت در گلستان سواری و تیر و کمان و کمند/ عنان و رکیب و چہ و چون و چند نشستن گہ مجلس و میگسار/ همان باز و شاہین و کار شکار ز داد و ز بیداد و تخت و کلاہ/ سخن گفتن رزم و راندن سپاہ ہنرہا بیاموختش سربسر/ بسی رنج بر داشت و آمد ببر	<ul style="list-style-type: none"> ○ الگوپذیری از مربی ○ مهارت‌های رزمی ○ آداب و اصول نظامی‌گری ○ رہبری و فرماندہی ○ ہنرآموزی ○ تحمل سختی‌ها
۱۳۵	نرفتم بگفتار تو ہوشمند/ ز کم دانشی بر من آمد گزند	○ پیروی از خردمندان
۴۷۷	چو سالار شایستہ باشد بجنگ/ نترسد سپاہ از دلاور نہنگ	<ul style="list-style-type: none"> ○ فرماندہ لایق ○ موجب دلگرمی نیروہا
۸۹۲	تو بیدار باش و جہاندار باش/ جہاندیدگان را خریدار باش	<ul style="list-style-type: none"> ○ ہوشیاری ○ تجربہ آموزی
۸۸۵	چو تو پشت دشمن ببینی بہ چیز/ مپرداز و مگذر ہم از جای نیز نباید کہ ایمن شوید از کمین/ سپہ باشد اندر در و دشت کین ہر آن گہ کہ از دشمن ایمن شوی/ سخن گفتن کس ہمی نشنوی	○ ہوشیاری در برابر دشمن
۳۴	چو کاوہ برون شد ز درگاہ شاہ / برو انجمن گشت بازارگاہ ہمی بر خروشید و فریاد خواند/ جہان را سراسر سوی داد خواند	<ul style="list-style-type: none"> ○ ظلم‌ستیز ○ عدالت‌خواہ ○ عامل بودن ○ ہدایت‌گری
۲۶۱	ببرند بر بی گنہ بر سرم / ز خون جگر بر نهند افسرم نہ تابوت یابم نہ گور و کفن / نہ بر من بگرید کسی ز انجمن نہالی مرا خاک توران بود/ سرای کهن کام شیران بود	<ul style="list-style-type: none"> ○ مرگ آرمان گرایانہ ○ مرگ آگاہانہ
۴۲۹	سخن ہیچ بہتر ز توحید نیست/ بہ ناگفتن و گفتن، ایزد یکیست	○ توحیدگرایی
۵۶۹	کسی کو بدانش توانگر بود/ ز گفتار کردار بہتر بود	<ul style="list-style-type: none"> ○ دانایی ○ نیک کرداری
۶۰۸	بسہ چیز ہر کار نیکو شود/ همان تخت شاہی بی‌آہو شود بگنج و برنج و بمردان مرد/ بجز این نشاید ہمی کار کرد چہارم بیزدان ستایش کنیم/ شب و روز او را نیایش کنیم	<ul style="list-style-type: none"> ○ توانگری ○ مردانگی ○ عبودیت و توکل

صفحه	محتوا/ متن	مضامین پایه
	که اویست فریاد رس بنده را/ همو باز دارد گراینده را	
۶۱۵	مکن دیو را آشنا با روان/ چو خواهی که بخت بماند جوان خردمند باش و بی‌آزار باش/ همیشه روان را نگهدار باش	<ul style="list-style-type: none"> ○ سلامت روان ○ شیطان‌ستیز ○ خردمند ○ بی‌آزار و مردم‌دار
۶۲۶	نماند بکس روز سختی نه رنج/ نه آسانی و شادمانی نه گنج بد و نیک بر ما همی بگذرد/ نباشد دژم هر که دارد خرد	<ul style="list-style-type: none"> ○ خردمندی ○ باور به فراز و فرود زندگی
۴۴۸	بشاه کیان گفت زردشت پیر/ که در دین ما این نباشد هژیر که تو باژ بدهی بسالار چین/ نه اندر خور دین ما باشد این	<ul style="list-style-type: none"> ○ دینداری ○ استقلال‌خواهی ○ نفی باج دهی ○ تسلیم نشدن
۱۰۳۶	بدانگه که یابی تن زورمند/ ز بیماری اندیش و درد و گزند	<ul style="list-style-type: none"> ○ متواضع ○ نیرومندی

در مرحله دوم از تحلیل مضمون، مفاهیم اولیه و مضامین پایه استخراج شده در مرحله اول بر اساس شباهت محتوایی با هم تلفیق شدند و از آن‌ها برای استخراج مضامین سازمان‌دهنده استفاده شد. نمونه‌ای از این تحلیل در جدول ۳ ارائه شده است. گفتنی است برخی مضامین پایه شناسایی شده در گام نخست تحلیل از چنان غنای محتوایی برخوردار بودند که بدون تلفیق با دیگر مضامین به صورت مستقل به عنوان یک مضمون سازمان‌دهنده در نظر گرفته شدند.

جدول ۳) تلفیق مضامین پایه در قالب مضامین سازمان‌دهنده

ردیف	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده
۱	شجاعت جنگی، شجاعت اخلاقی، نترس و شجاع	شجاعت
۲	مرگ باوری، مرگ آگاهانه، مرگ آرمان‌گرایانه، جان‌فشانی، باور به حق بودن مرگ	جانفشانی آرمان‌گرایانه
۳	سخت‌کوشی، پویندگی، تلاشگر، دوری از سستی و کاهلی، پرهیز از تن‌آسایی	تلاش و پویندگی
۴	تحمل سختی‌ها، رشد در سختی‌ها	رنج‌کشیده
۵	هدایت، رهبری، فرماندهی، لیاقت فرماندهی	هدایت و فرماندهی
۶	دانش‌مداری، دانایی، خردمندی، آگاهی	خردمندی و دانایی
۷	خداباوری، خداشناسی، ایمان به خدا	توحیدگرا

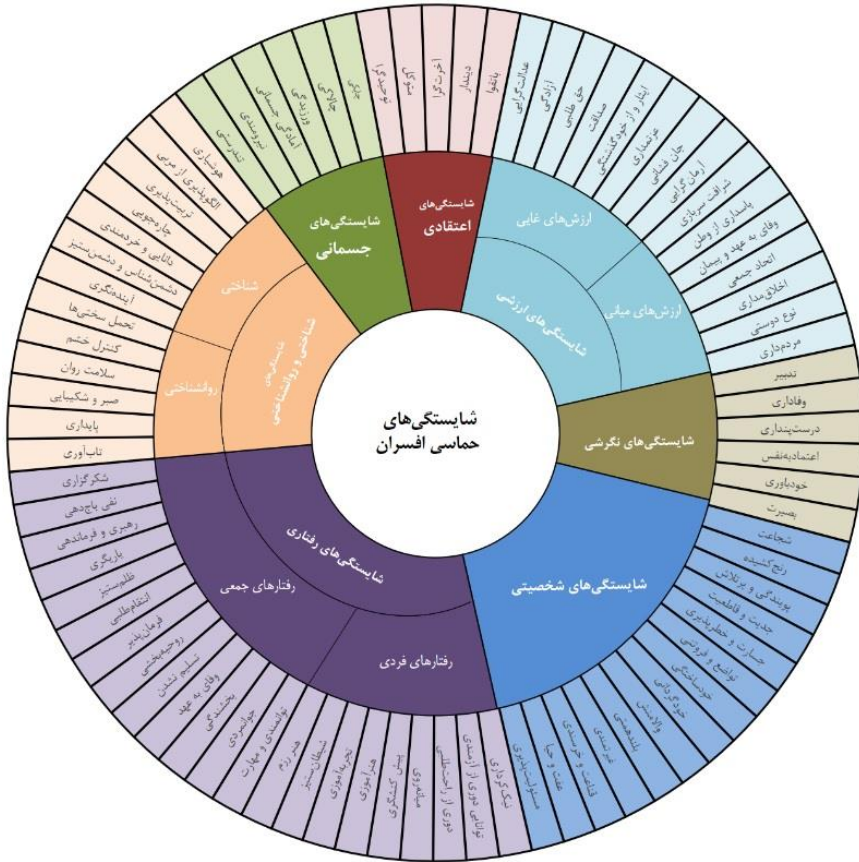
آزادگی	استقلال خواهی، آزادی خواهی،	۸
--------	-----------------------------	---

در سومین مرحله از فرایند تحلیل مضمون، مضامین سازمان دهنده حاصل از مرحله دوم بر اساس شباهت ماهیتی و قرابت محتوایی طبقه‌بندی شدند و کلی‌ترین مضامین را با عنوان مضامین فراگیر تشکیل دادند. بدین ترتیب شایستگی‌های حماسی شناسایی شده از متون شاهنامه در ارتباط با پرسش پژوهش در قالب هفت مضمون فراگیر طبقه‌بندی شدند. نتایج حاصل از این طبقه‌بندی در جدول شماره ۴ دیده می‌شود.

جدول ۴) مضامین فراگیر استخراج شده از شایستگی‌های حماسی افسری

شایستگی‌های اعتقادی	شایستگی‌های ارزشی	شایستگی‌های شناختی و روانشناختی	شایستگی‌های نگرشی	شایستگی‌های شخصیتی	شایستگی‌های رفتاری	شایستگی‌های جسمانی
توحیدگرا	عدالت‌گرایی	تاب‌آوری		شجاعت	نیک‌کرداری	
متوکل	آزادگی	پایداری		رنج‌کشیده	دوری از آزمندی	
آخرت‌گرا	حق‌طلبی	صبر و شکیبایی		پویندگی و پرتلاش	دوری از راحت‌طلبی	
دیندار	صداقت	سلامت روان	تدبیر	جدیت و قاطعیت	میان‌روی	تندرستی
با تقوا	ایثار و از خودگذشتگی	کنترل خشم	وفاداری	جسارت و	پیش‌کنشگری	نیرومندی
	عزتمداری	تحمل سختی‌ها	درست‌پنداری	خطرپذیری	هنرآموزی	آمادگی جسمانی
	جان‌فشانی	آینده‌نگری	اعتماد‌به‌نفس	تواضع و فروتنی	تجربه‌آموزی	ورزیدگی
	آرمان‌گرایانه	دشمن‌شناس و دشمن‌ستیز	خودباوری	خودساختگی	شیطان‌ستیز	چالاکی
	شرافت‌سربازی	دانایی و خردمندی	بصیرت	خودگردانی	هنر رزم	چابکی
	پاسداری از وطن وفای به عهد و پیمان	چاره‌جویی		والامنش	توانمندی و مهارت	
	اتحاد جمعی	تربیت‌پذیری		بلندهمتی	جوانمردی	
	اخلاق‌مداری	الگوپذیری از مربی		غیرتمندی	بخشنده‌گی	
	نوع‌دوستی	هوشیاری		قناعت و خرسندی	وفای به عهد	
	مردمداری			عفت و حیا	تسلیم نشدن	
				مسئولیت‌پذیری	روحیه‌بخشی	
					فرمان‌پذیر	
					انتقام‌طلبی	
					ظلم‌ستیز	
					یارگیری	
					رهبری و فرماندهی	
					نفی باج‌دهی	
					شکرگزاری	

همان گونه که در جدول ۴ دیده می‌شود در این مرحله تعداد ۸۱ مضمون سازمان‌دهنده به دست آمده از مرحله دوم در قالب هفت مضمون فراگیر دسته‌بندی شدند که عبارتند از: شایستگی‌های اعتقادی، ارزشی، شناختی و روانشناختی، نگرشی، شخصیتی، رفتاری و جسمانی. همچنین در این مرحله محتوای زیرمجموعه برخی از مضامین فراگیر هفت‌گانه استخراج شده به دلیل تعدد و قابلیت دسته‌بندی دقیق‌تر در قالب طبقات فرعی مجزایی دسته‌بندی شدند. به گونه‌ای که شایستگی‌های ارزشی در قالب دو طبقه ارزش‌های غایی و ارزش‌های واسطه دسته‌بندی شدند، شایستگی‌های شناختی و روانشناختی نیز در دو زیرگروه شایستگی‌های شناختی و شایستگی‌های روانشناختی قرار گرفتند و شایستگی‌های رفتاری نیز به صورت شایستگی‌های رفتاری فردی و شایستگی‌های رفتاری جمعی گروه‌بندی شدند. بدین ترتیب الگوی نهایی ماهیت‌شناسی شایستگی‌های حماسی افسران بر مبنای آموزه‌های تربیت حماسی شاهنامه به صورت شکل ۱ استخراج شد. گفتنی است این تلفیق و طبقه‌بندی به صورت داده‌محور و مبتنی بر تحلیل و استنباط پژوهشگران انجام شده است.

نگاره ۱) الگوی ماهیت‌شناسی شایستگی‌های حماسی افسری بر مبنای آموزه‌های شاهنامه فردوسی

بحث و نتیجه‌گیری

نقش و اهمیت سرمایه‌های انسانی دفاعی در تامین نظم و امنیت پایدار جامعه و پاسداری از ارزش‌های آن بی‌بدیل است. ایفای موثر این نقش نیازمند برخورداری آنها از شایستگی‌های گوناگونی است که با ماهیت ماموریت سازمان‌های دفاعی، فرهنگ حاکم بر این سازمان‌ها و وظایف و مسئولیت‌های شغلیشان سازگار باشد. در میان ابعاد گوناگون این شایستگی‌ها شایستگی‌های حماسی به دلیل نیازمندی‌های خاص مشاغل نظامی از اهمیتی ویژه برخوردار است. زیرا شایستگی‌های حماسی به دنبال رشد و پرورش ارزش‌های تربیتی و اخلاقی مثبتی همچون شجاعت، غیرتمندی، مجاهدت، ایثار و از خودگذشتگی، سخت‌کوشی، نوع‌دوستی و وطن‌دوستی و... که که برخورداری از آنها در انجام موثر وظایف و مسئولیت‌های شغلی ضروری

است. این موضوع ضرورت توجه به ساحت تربیت حماسی را در برنامه‌های تربیتی و نظام‌های تربیت و آموزش افسری ضروری ساخته است.

در این راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی و طبقه‌بندی شایستگی‌های حماسی افسری بر مبنای آموزه‌های تربیت حماسی در شاهنامه انجام شده است. بدین منظور اشعار و ابیات حماسی شاهنامه به روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفته و شایستگی‌های مورد انتظار آن برای افسران شناسایی و مقوله‌بندی شد و به این ترتیب الگوی ماهیت‌شناسی شایستگی‌های حماسی افسری ارائه شد. این الگو شامل مقوله‌های است که روی‌هم‌رفته ماهیت شایستگی حماسی افسری را تشکیل می‌دهند. مقوله‌های اصلی استخراج شده در این الگو عبارتند از: شایستگی‌های اعتقادی، شایستگی‌های ارزشی، شایستگی‌های نگرشی، شایستگی‌های شخصیتی، شایستگی‌های شناختی و روانشناختی و شایستگی‌های رفتاری و شایستگی‌های جسمانی.

اولین بعد الگوی شایستگی حماسی افسری بر مبنای آموزه‌های تربیتی شاهنامه، که زیربنایی‌ترین لایه این الگو را تشکیل می‌دهد شایستگی‌های اعتقادی است. اعتقادات تأثیر شگرفی بر جریان تربیت حماسی دارند و تا فرد دارای اعتقاد و جهان‌بینی الهی نباشد هرگز نخواهد توانست حماسی یا به عبارتی حماسه‌ساز شود. این شایستگی‌ها اساس و پایه دیگر شایستگی‌ها از جمله ارزش‌ها، نگرش‌ها، قابلیت‌ها و گرایش‌های رفتاری را تشکیل می‌دهند. مقوله‌های زیرمجموعه این مضمون فراگیر عبارتند از: توحیدگرا، متوکل، آخرت‌گرا، دیندار، با تقوا. که وجه تمایز معرفت هستی‌گرای افسر حماسی را تشکیل می‌دهد.

دومین دسته از شایستگی‌های حماسی افسری که از شایستگی‌های اعتقادی ریشه می‌گیرند شامل شایستگی‌های ارزشی است. این شایستگی‌ها به نهادینه‌سازی ارزش‌های برگرفته از نظام اعتقادی برای تربیت افسران مربوط می‌شوند. تربیت حماسی تربیتی ارزش‌مدار است و از افسر حماسی عمل مبتنی بر این ارزش‌ها انتظار می‌رود. تا گرایش به ارزش‌های حماسی در نیروهای افسری وجود نداشته باشد انتظار عمل حماسی دور از ذهن خواهد بود. پایبندی به این ارزش‌ها می‌تواند تأثیرات عمیقی بر گرایشات فکری، نگرشی و رفتاری آن‌ها داشته باشند. شایستگی‌های ارزشی که در این پژوهش شناسایی و مقوله‌بندی شده‌اند خود به دو دسته ارزش‌های غایی و ارزش‌های واسطه‌ای (میانی) دسته‌بندی شده‌اند. ارزش‌های غایی ارزش‌هایی آرمانی هستند که به طور ذاتی ارزشمند محسوب می‌شوند و ایفای شغل نظامی‌گری مبتنی بر آنها و در راستای تحقق آنها است. این ارزش‌ها عبارتند از: عدالت‌گرایی، آزادگی، حق‌طلبی،

صداقت، ایثار و از خودگذشتگی، عزت‌مداری، جان‌فشانی آرمان‌گرایانه. ارزش‌های میانی ارزش‌هایی هستند که پایبندی به آنها زمینه‌ساز ارزش‌های غایی خواهند بود و عبارتند از: شرافت سربازی، پاسداری از وطن، وفای به عهد و پیمان، اتحاد جمعی، اخلاق‌مداری، نوع-دوستی، مردم‌داری.

سومین دسته از شایستگی‌های حماسی افسری که از شایستگی‌های ارزشی ریشه می‌گیرند شامل شایستگی‌های نگرشی است. نوع نگرش افراد نسبت به خودشان، شغلشان ارتباط مستقیمی بر کردار حماسی آن‌ها دارد. بنابراین اگر خواهان شایسته‌پروری افسران در ساحت حماسی هستیم به دلیل دشواری و صلابتی که در مفهوم حماسه نهفته است ضروری است نوع نگرش آنها را با ماهیت و ارزشمندی حماسه همسو و سازگار شود تا انتظار حماسه‌آفرینی میسر و تربیت حماسی محقق شود. شایستگی‌های نگرشی شناسایی شده در این پژوهش عبارتند از: تدبیر، وفاداری، درست‌پنداری، اعتماد‌به‌نفس، خودباوری، بصیرت.

چهارمین مضمون فراگیر شایستگی‌های حماسی افسران شامل خصوصیات شخصیتی است. با توجه به این که یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های اصلی رفتار فرد شخصیت است، تناسب ویژگی‌های شخصیتی افسران با نیازمندی‌های حماسی شغل نظامی‌گری ضروری به نظر می‌رسد. ویژگی‌های شخصیتی حماسی که در شاهنامه فردوسی بدان اشاره شده است عبارتند از: شجاعت، رنج‌کشیده، پویندگی و پرتلاش، جدیت و قاطعیت، جسارت و خطرپذیری، تواضع و فروتنی، خودساختگی، خودگردانی، والامنش، بلندهمتی، غیرتمندی، قناعت و خرسندی، عفت و حیا، مسئولیت‌پذیری. بنابراین اگر خواهان تربیت حماسی افسران هستیم باید شایستگی‌های شخصیتی حماسی را در تربیت آن‌ها نهادینه کنیم.

پنجمین بعد الگوی شایستگی‌های حماسی شامل شایستگی‌های روانشناختی و شناختی است. افسر رشدیافته و بالغی که از توان و تمایل کافی برای انجام اقدامات حماسی برخوردار است از قابلیت‌های فکری و عاطفی مورد نیاز نیز برخوردار است. قابلیت‌های فکری مورد نیاز برای تصمیم‌گیری و تدبیر درست و به‌هنگام با عنوان شایستگی‌های شناختی شده‌اند و عبارتند از: آینده‌نگری، دشمن‌شناس و دشمن‌ستیز، دانایی و خردمندی، چاره‌جویی، تربیت‌پذیری، الگوپذیری از مربی، هوشیاری. قابلیت‌های عاطفی نیز به توانایی کنترل و مدیریت بر عواطف و حالات روانی افسران در موقعیت‌های دشوار شغلی اشاره دارند. شایستگی‌های روانشناختی استخراج شده از شاهنامه عبارت‌اند از: تاب‌آوری، پایداری، صبر و شکیبایی، سلامت روان،

کنترل خشم و تحمل سختی‌ها.

اگر شخصیت را همچون شاخه‌ها و تنه درخت تشبیه کنیم ثمره آن همان رفتار است که بیرونی‌ترین و عینی‌ترین بعد حماسه به شمار می‌رود. بدین روی شخص تربیت‌یافته حماسی رفتاری متناسب با اعتقادات، ارزش‌ها، نگرش‌ها، و شخصیت حماسی‌اش خواهد داشت. براین اساس شایستگی‌های رفتاری حماسی افسری با استنباط از شاهنامه فردوسی در دو دسته شایستگی‌های رفتاری فردی و جمعی طبقه‌بندی شده‌اند. شایستگی‌های رفتاری فردی مرتبط عبارتند از: نیک‌کرداری، دوری از آزمندی، دوری از راحت‌طلبی، میانه‌روی، پیش‌کنشگری، هنرآموزی، تجربه‌آموزی، شیطان‌ستیزی، برخورداری از هنر رزم، توانمندی و مهارت. شایستگی‌های رفتاری جمعی نیز که به چگونگی تعامل با دیگران مربوط می‌شوند عبارتند از: جوانمردی، بخشنده‌گی، وفای به عهد، تسلیم نشدن، روحیه‌بخشی، فرمان‌پذیر، انتقام‌طلبی، ظلم‌ستیزی، یاریگری، رهبری و فرماندهی، نفی باج‌دهی، شکرگزاری.

آخرین بعد الگوی شایستگی‌های حماسی افسری، شایستگی جسمانی است. حماسه و تربیت حماسی کاری سخت و پرمشقت است و گام نهادن در وادی حماسه عزمی راسخ و تنی پولادین را می‌طلبد. بنابراین لازمه حماسه‌سازی، داشتن آمادگی جسمانی است. تدابیر و رهنمودهای شاهنامه در این خصوص عبارت‌اند از: تندرستی، نیرومندی، آمادگی جسمانی، ورزش‌دگی، چالاک‌گی، چابکی.

الگوی ارائه شده در این پژوهش می‌تواند شناختی همه‌جانبه و فراگیر در خصوص شایستگی‌های مورد نیاز برای پرورش قابلیت حماسه‌آفرینی و حماسه‌سازی در افسران فراهم سازد. این الگو می‌تواند به تکمیل ابعاد مختلف مورد نیاز در الگوهای شایستگی افسران بنا بر منابع اطلاعاتی مختلف و ارزش‌ها و اهداف متفاوت مساعدت کند. همچنین این الگو می‌تواند مبنایی برای گزینش، آموزش و توسعه افسرانی که عملکرد حماسی از آنها انتظار می‌رود مورد استفاده قرار گیرد.

به پژوهشگران آتی نیز پیشنهاد می‌شود این الگو را شاخص‌سازی و عملیاتی‌سازی کنند و میزان اهمیت و اولویت آن را برای رده‌ها و گروه‌های مختلف نظامیان ارزیابی کنند. مقایسه تطبیقی شایستگی‌های استخراج شده در این پژوهش با دیگر الگوهای شایستگی افسری مبتنی بر منابع اطلاعاتی دیگر نیز می‌تواند مساعدت ارزشمندی داشته باشد. همچنین تدوین برنامه توسعه فردی قابلیت‌های حماسی افسران نیز می‌تواند دانش حاصل از این پژوهش را پیش ببرد.

منابع

- قران کریم.
- ابن مسکویه، ابوعلی احمد بن محمد. (۱۳۸۹ ق). تهذیب الأخلاق و تطهیر الأعراق. بیروت: منشورات دار مکتبه الحیاء.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴). لسان العرب. بیروت: دارالصاد بیروت.
- احمدی، اردشیر؛ علی‌یاری، شهرام؛ ندرتی، رضا. (۱۳۹۶). ارائه الگویی برای ارزیابی شایستگی‌های پاسداری در سازمان‌های دفاعی. فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۵۷، صص ۱۳۰-۱۰۵.
- اردلان، امید؛ سید مهدی، الوانی. (۱۳۹۷). طراحی و تبیین الگوی مناسب شایسته‌سالاری در نظام‌های جذب و گزینش سرمایه‌های انسانی در دانشگاه‌های افسری ارتش ج.ا. ایران. نشریه راهبرد دفاعی، دوره ۱۶، شماره ۶۲، صص ۱-۳۵.
- اسلامی ندوشن، محمدعلی (۱۳۷۶). زندگی و مرگ پهلوانان در شاهنامه. تهران: آثار.
- اسماعیل‌پور، محمدمهدی. (۱۳۸۵). ایثار و عرفان. شیراز: انتشارات نوید.
- بابایی، محمدباقر. (۱۳۹۶). راهبرد حصار فرهنگی در تقابل با جریان نفوذ از منظر قرآن، فصلنامه سیاست دفاعی. شماره ۹۸، دوره ۲۵: ۱۶۱-۱۸۶.
- باقری، خسرو. (۱۳۸۳). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. جلد ۱، تهران: مدرسه.
- برقی، میکائیل. (۱۳۹۲). طراحی و تبیین الگوی شایستگی‌های مدیران پروژه‌های ملی کشور با تمرکز بر ریسک. رساله دکتری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.
- پورحسین، رضا. (۱۳۹۴). تربیت حماسی و دینی. ماهنامه کودک. ش ۳۸.
- حمیدیان، سعید (۱۳۸۷). درآمدی بر اندیشه و هنر فردوسی. تهران: ناهید.
- خوشناموند، محسن؛ فیاض، ایراندخت؛ سلحشوری، احمد و طایفی، شیرزاد. (۱۴۰۰). تبیین مبانی، اهداف، اصول و روش‌های تربیت حماسی در شاهنامه فردوسی (برای دوره کودکی). فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، دوره ۲۹، شماره ۵۰، صص ۲۰۵-۱۷۷.
- خوشناموند، محسن؛ فیاض، ایراندخت؛ طایفی، شیرزاد و سلحشوری، احمد. (۱۴۰۱). تبیین مفهوم شجاعت در شاهنامه فردوسی و ارائه راهکارهای آن برای تربیت حماسی کودکان. نشریه معرفت، سال ۳۱، شماره ۲۹۵، صص ۸۵-۹۵.
- خیراندیش، مهدی؛ زراعتی، محسن؛ کریمی طاهر، رسول. (۱۳۹۶). الگوی شایستگی‌های مدرسی دانشگاه‌های افسری ارتش جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی آموزش علوم دریایی، دوره ۴، شماره ۳، صص
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: دانشگاه تهران.
- دیانی، مسعود. (۱۳۹۲). تربیت حماسی؛ چیستی و چرایی. مجله خیمه معرفت، شماره ۱۴: ۱-۲۸.

- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲). المفردات فی غریب القرآن. دمشق - بیروت: دارالعلم الشامیه.
- رزمجو، حسین. (۱۳۷۵). «عدالت‌جویی و ظلم‌ستیزی فردوسی»، در نمیرم از این پس که من زنده‌ام. مجموعه‌ی مقالات کنگره‌ی جهانی بزرگداشت فردوسی (هزاره‌ی تدوین شاهنامه)، به کوشش غلامرضا ستوده، تهران.
- رنجبر، احمد (۱۳۶۱). جاذبه‌های فکری فردوسی. تهران: امیرکبیر.
- ریاحی، محمدامین (۱۳۸۲). فردوسی. تهران: طرح نو.
- ریاض، محمد. (۱۳۸۲). فتوت‌نامه تاریخ، آیین، آداب و رسوم. به اهتمام عبدالکریم جریزه‌دار. تهران: اساطیر.
- سنچولی‌مقدم، رضا (۱۳۹۴). امر به معروف و نهی از منکر در شاهنامه (پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد). دانشکده زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه زابل، زابل.
- شبانی، راضیه؛ حجتی، اکرم؛ قربانی، رضا. (۱۳۹۴). شناسایی شایستگی فرماندهان یگان‌های تیپ دانشجویی دانشگاه افسری امام علی (ع). مدیریت نظامی، شماره ۵۷، سال ۱۵، صص ۸۲-۱۰۱.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۵۲). انواع ادبی. مجله خرد و کوشش. شماره ۱۱ و ۱۲: ۱۱۹-۹۶.
- صفا، ذبیح‌الله. (۱۳۷۴). حماسه‌سرایی در ایران. تهران: فردوسی.
- عالم‌زاده نوری، محمد. (۱۳۹۶). بررسی اجمالی مهم‌ترین گزاره‌های تربیت حماسی. نشریه خلق. شماره ۵۸.
- عسگری، ناصر؛ خیراندیش، مهدی. (۱۳۹۶). الگوی شایستگی‌های افسری تراز انقلاب اسلامی برای پیشبرد گام دوم (تحلیل بیانات فرماندهی معظم کل قوا در نیروهای مسلح). همایش «گام دوم انقلاب پیشران‌ها، چالش‌ها و الزامات تحقق در نیروی هوایی ارتش»، تهران
- عمید، حسن. (۱۳۷۷). فرهنگ فارسی عمید. تهران: امیرکبیر.
- فتحعلی، محمود، مصباح، مجتبی و یوسفیان، حسن. (۱۳۹۱). فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: مدرسه.
- فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۱۰). کتاب العین. قم: هجرت.
- فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۹۴). شاهنامه. نرم‌افزار بر اساس نسخه چاپی مسکو. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.
- فروزانفر، احمد، داوودی مقدم، فریده و عسگری، زهرا (۱۳۹۶). مضامین شاخص ادبیات پایداری در بخش حماسی شاهنامه فردوسی. نشریه ادبیات پایداری. ۹(۱۷): ۲۶۹-۲۵۳.
- کزازی، میرجلال‌الدین. (۱۳۷۶). رؤیا، حماسه، اسطوره. تهران: مرکز.
- مختاری، محمد. (۱۳۶۸). حماسه در رمز و راز ملی. تهران: قطره.

- مرادی آیشه، شعبان؛ حسینقلی پور یاسوری، طهمورث؛ سیدجوادین، سیدرضا؛ خیراندیش، مهدی. (۱۳۹۷). الگوی شایستگی فرماندهی از منظر فرماندهی معظم کل قوا، نشریه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی. دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۱۴۷-۱۴۰.
- مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان. (۱۳۹۲). گفتارهایی در تربیت حماسی. قم: امام عصر- مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۲). تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۸). حماسه حسینی (مجموعه آثار جلد ۱۷). تهران: صدرا.
- موسوی، سید مهدی. (۱۳۹۲). تربیت حماسی، الگوی تربیت مهدوی. مجله مشرق موعود، ۷(۲۶): ۹۱-۱۱۴.
- نراقی، احمد بن محمد مهدی. (۱۳۴۸). معراج السعاده. قم: طوبای محبت.
- نصیری، علی اصغر. (۱۳۹۹). «سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه‌ی اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر عنصر اعتماد». فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و سوم، شماره ۸۹: ۵۹-۸۳.
- نوروزی، خورشید. (۱۳۸۶). تحلیل نوع ادبی سمک عیار. ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی. ۳(۹): ۱۳۵-۱۵۹.
- وکیلان، منوچهر (۱۳۸۱). تاریخ آموزش و پرورش در ایران و اسلام. تهران: پیام نور.
- یغمایی، اقبال (۱۳۸۹). ز گفتار دهقان. تهران: توس.
- Katz, R. (1974). Skills of an Effective Administrator Harvard Business Review, September-October Stoner, London; Prentic-Hall...
- Snyder, C. R., Lopez, S. J., & Pedrotti, J. T. (2010). Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths. Sage Publications.
- Spencer, L. M., & Spencer, S. M. (1993). Competence at work. New York, NY: John Wiley & Sons.

Designing the Model of Officer Competencies Based on the Educational Teachings of Ferdowsi's Shahnameh

Naser Asgari^۱
Mohsen Khoshnamvand^۲

Abstract

The competent human capital of defense organizations considering their mission and culture will improve the capability and combat readiness of them. Considering the status of Iranian national and epic culture, this article has identified and classified the epic competencies of officers based on the educational teachings of Ferdowsi's Shahnameh. This applied research was conducted with a qualitative approach and thematic analysis strategy. The information sources of the research include the educational teachings of Ferdowsi's Shahnameh in relation to the military men, which were selected purposefully and analyzed and reported with content network tool. The compilation and categorization of identified epic competencies showed that these can be classified into seven main categories: belief; value; attitudinal; personality; cognitive and psychological; and behavioral and physical competencies. Findings reveal that the epic myths introduced in the Shahnameh have been models of moral chivalry. It is concluded that promoting educational teachings of Shahnameh among military personnel can help to develop officer competencies based on Iranian culture. The results can be used as a rich source of the teachings of Iran's national culture in developing a comprehensive model of officer competencies. Also, they can be used as a guide for developing the epic spirit of officers to ensure the stable security of the homeland and the optimal implementation of duties and assigned missions.

Keywords: Competency, Officer Competency, Epic Training, Officers, Ferdowsi's Shahnameh

^۱Associate Professor, Faculty of Management, Shahid Sattari University of Aeronautical Sciences and Technology, Tehran, Iran. (Corresponding author) Email: Nasgari@ut.ac.ir

^۲Graduated with a PhD in Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. Email: M.khoshnamvand@gmail.com